

Nadzorovanje kot najpomembnejša dejavnost

V naši novi državi je v zadnjih letih nastalo nekaj novih nadzornih mehanizmov več, kot smo jih imeli prej. Ker se srečujemo z nekaterimi nadzornimi mehanizmi, ki jih nismo bili vajeni, to gotovo kaže na relativno *nov pogled na družbeno nadzorstvo*, ki mu ne le v znanostih o odklonskosti, ampak tudi v drugih panogah dajejo izjemen poudarek. Poudarek tudi zaradi vloge, ki jih imajo nadzorni mehanizmi ne samo za državno represivno obravnavanje deviantov, ampak v teoriji o družbenem interakcionizmu tudi za dojetanje odklonskosti. Ta teorija namreč vzročnost za deviacije prestavi od storilca k ocenjevalcu oziroma razsojevalcu, kaj je v vedenju prav in kaj ni. S tem pa deviacija ni lastnost sama po sebi ali kakovost dejanja, ki ga je nekdo storil, ampak predvsem posledica uporabe pravila za ukrepanje zoper prestopnika. Iz tega interakcionizma, za katerega je ključno izdelovanje pravil in ustvarjanje nadzornih mehanizmov, potem ugotavljamo predvsem posledice in ne toliko vzročnost. Nato deviante še etiketiramo, stigmatiziramo, klasificiramo, kategoriziramo in seveda predvsem obravnavamo ter kaznujemo.

Pretežna večina odklonskega vedenja ima neki funkcionalni pomen, kar največkrat zvemo šele post delictum. V vzročnostnem smislu pa je treba glede na to, da je kriminal biopsihosociekonomski problem, iskati različne vzvode, med katerimi so nekateri pomembnejši kot drugi. Ker pa s samo vzročnostjo tudi pri zatiranju kriminala *človeštva* ni daleč prišlo, se je v zadnjih letih *močno ukvarjalo z nadzorovanjem* in njegovimi mehanizmi.

Iz tega izhaja predvsem tole spoznanje. Ni človeške dejavnosti, ki ni opazovana, nadzorovana, ocenjevana in sploh obravnavana. Čeprav se morebiti ne zavedamo nadzorovanja, je to navzoče že s samim opazovalcem v skupini, čeprav gre samo za dve osebi. Nadzorovanje je vsebovano že v razmerjih med ljudmi ne glede na to, ali so institucionalizirana oziroma formalna ali povsem neformalna. Od tod seveda ureditev nadzorovanja po državi in nadzorni mehanizmi različnih vrst v družbeni skupnosti, bodisi postavljeni bodisi kako drugačni. *Nadzorovanje je postalo najpomembnejša človeška dejavnost.*

Zato je treba naše razmere, vključno s starimi in novimi nadzornimi mehanizmi, problematizirati ne le zaradi radovednosti, ampak tudi zaradi možnih posledic, pričakovanj in vlog, ki naj jih imajo za ustvarjanje »družbene discipline« ali za vzdrževanje potrebnega konformizma, ki ga danes verjetno potrebujemo bolj kot kdaj koli.

Tradicionalna dihotomija pri nadzorovanju ljudi

Teorije o nadzorstvu navadno ločujejo predvsem dve obliki nadzorovanja, to sta formalno (državno) in neformalno (oziroma nedržavno). Poleg njiju kot najpomembnejši in globalni diferenciaciji so poznane še različne druge. Te v svojih skrajnostih, kot nasprotjih prav tako poznajo dihotomije, ki razvrščajo nadzorne

* Dr. Janez Pečar, redni profesor Pravne fakultete, Ljubljana.

dejavnosti na pravne in nepravne, posredne in neposredne, represivne in preventivne, prisilne in prepričevalne, neinstitucionalizirane, institucionalizirane ali celo transinstitucionalne, pa aktivne in pasivne, pozitivne in negativne, integrativne in segregativne, zunanje in notranje, manifestne in latentne, javne in zasebne, državne in civilne, tradicionalne in nove, družinske in nedružinske in morebiti še kakšne. Toda med temi skrajnostmi so gotovo še druge možnosti, ki iz tradicionalne dihotomije omogočajo ustvarjati trihotomije ali še kaj drugega in več. Prav zato je med državo in državnimi nadzornimi mehanizmi ter čisto neformalnimi oziroma nedržavnimi ali zasebnimi organizmi mogoče najti še dosti takih, ki niso ne prvo in ne drugo, marveč nekaj vmes, in takšnih, ki jim vsakdo od obeh glavnih prepušča nekaj, kar je zanj tipično. In to je *za državo predvsem regulacija*, za vse, *kar je zasebno*, bodisi v primarnih bodisi v sekundarnih skupinah *pa predvsem čustvenost, blizkost in posesivnost*, toda vendarle v neki tako ali drugače institucionalizirani obliki in ob določeni organizaciji.

Vsakemu od teh zdaj že v trihotomijo razporejenega nadzorovanja so iminentna sredstva za doseganje ustrezne stopnje konformizma ali vplivanje na poslušnost in podredljivost. Najradikalnejši sta gotovo država in družina, ki poznata na koncu svoje možnosti delovanja na nekonformiste tudi smrt (tako justifikacija kot uboj). Pri obeh je to razkazovanje skrajnega nestrinjanja z deviantom, ki odstopa od norm, tako družinskih kot skupinskih oziroma od tistih, ki jih predpisuje država. Če sta za državo kriminalizacija in penalizacija vedenja predpisani s pravom, je v primarnih in morda še v sekundarnih skupinah to praksa izražanja nestrinjanja z obstoječim neformalizmom. Vsi drugi nadzorni mehanizmi so dosti bolj omejevani ne toliko s prisilo kakor bolj s prostovoljnostjo ter interesi. Ne nazadnje pa se že *nadzorovanje kot dejavnost danes* bolj kot kdaj koli do zdaj *plačuje kot blago*, in sicer pri državi z davki, pri zasebnem varstvu (zasebni policiji) pa kot storitev.

Sodobna država pozna različne mehanizme nadzorstva, ki predstavljajo njen sistem nadzorovanja, sestavljen iz različnih podsistemov, na katere vsaka družba vpliva tudi s svojo kulturo in stopnjo civilizacije ter sposobnostjo institucionalizacije.

Razširjanje prava državnega prisiljevanja

Razmere v Sloveniji kot samostojni državi so nazadnje tudi zaradi zgedovanja po drugih in zaradi približevanja zahtevam od drugod pripeljale do tega, da je bilo treba veliko vprašanj »discipliniranja«¹ državljanov, če smem tako reči, urediti na novo ali pa stare regulacije v določenem pogledu prilagajati potrebam, ki so nastale na različnih področjih. Zato je prišlo do tega, da se *poleg do zdaj znanih nadzornih mehanizmov nastali nekateri, ki jih še nismo imeli* in ki dopolnjujejo zlasti državo v njenem prizadevanju za obvladovanje nas ljudi, čeprav seveda predvsem in poleg tistega, kar je za državno organizacijo sploh značilno že od nekdaj. Tradicionalne državne represije nikjer po svetu ne spreminjajo, ker je že tako utečena, da pravijo, da njeni posamezni mehanizmi delujejo že več stoletij, ne da bi jih bilo mogoče bistveno predrugačiti, kaj šele odpraviti. Le pravo se zanje prilagaja glede na razvoj pogledov v zvezi s človekovimi pravicami in državljan-skimi svoboščinami ter skladno z novostmi, ki nastajajo v konkretni družbeni skupnosti. Zato bi lahko rekli, da je *deviantnost vedno bolj inventivna kot državna oblast s svojimi mehanizmi zatiranja deviacij*, ki imajo svoje zakonitosti in tudi

zaradi tega niso brez pomena za človeštvo. Saj navsezadnje tudi kriminalu dajejo pozitivne konotacije in ne le negativnih, ki se kažejo predvsem s svojo škodljivostjo, nevarnostjo in ustvarjanjem stroškov.

V Sloveniji je v zadnjem času prišlo do nekaterih sprememb, ki naj bi v prihodnje vplivale na »pravno zavest« ljudi ali na naše dojemanje »law and order«, in to ne toliko povezano z naraščanjem različnih deviacij, ampak dosti bolj zaradi drugačnih pogledov na vlogo in pomen samostojne države in njenega nadzorovanja. Kolikor smo v omenjeni trihotomiji nadzorstva radikalno zamenjaričili institucionalizirano nedržavno nadzorstvo (razen morda zasebnega varstva, ki je šele na pohodu), tudi neformalnemu nadzoru tako v primarnih kot sekundarnih skupinah ne posvečamo posebne pozornosti. Zato se zdi, da želimo okrepiti predvsem državo z nekaterimi institucijami in nadzornimi mehanizmi. Značilnost tega nadzorovanja je torej videti predvsem v tem, da država ali oblast oziroma ne nazadnje politika z njimi izražajo nezaupanje v že vpeljane nadzorne mehanizme in hočejo z njimi ne le nadzorovati nas ljudi, marveč hkrati tudi tradicionalne državne organe nadzorstva, ki posegajo v svoboščine ljudi. Morda bi s tem hoteli vsaj v določenem obsegu odgovoriti na vprašanje, ki v človeški zgodovini že od nekdaj ostaja odprto, in sicer »kdo nadzoruje nadzorovalce«.

Stroški z obravnavanjem deviacij

Obstoječe razmere na Slovenskem kažejo, da se nihče niti ne vpraša, kaj šele ukvarja z mislijo, *koliko stane vzdrževanje nadzorstvenih mehanizmov* in koliko stroškov bomo imeli še z novimi in predvsem nepreizkušenimi. Kajti »upravljanje« deviacij je danes izredno drago in vlaganje v »državno nadzorstvo« je izredno nerentabilno podjetništvo, če bi ta del države presojali z vidika stroškov in koristi. Pri tem gre namreč predvsem za stroške, ki jih povzročajo deviacije in ki jih ustvarja delovanje nadzornih mehanizmov (od policije, tožilstev, sodišč, zaporov, inšpekcij, organov za kaznovanje prekrškov in drugih manj represivnih nadzorstvenih institucij). Ob ekonomskem vrednotenju kriminala in deviantnosti bi se morali zamisliti torej tudi, kaj nam prinaša nadzorstvo oziroma kakšni so sploh njegovi rezultati. Od nadzornih mehanizmov bi morali zahtevati *odgovornost* ne le samo za to, kar so delali, marveč *tudi za vse tisto, kar bi morali storiti, pa niso*.

Družbeni stroški z deviacijami in kriminalom so tako neposredni kot posredni in zato toliko pomembnejši, zlasti za naše razmere na prehodu, ko se srečujemo še s kriminalnimi stečaji, odtekanjem kapitala v tujino, korupcijo, malverzacijami najrazličnejših vrst, nezakonitim razdružbljanjem premoženja in še čim, zaradi česar smo v položaju, ko je nadzorovanje lahko izredno drago in hkrati neuspešno. Toda pri nas nikomur niti na misel ne pride, da bi kaj pocenili, nikoli ne razmišljamo, česa bi lahko imeli manj, kaj resnično potrebujemo, kaj moramo ustanoviti, da bo učinkovitejše ipd., hkrati ko se radi zgledujemo po drugih velikih državah, ki si lahko privoščijo najrazličnejše poskuse, ne da bi čakale ustreznih rezultatov. Kajti če smo že država, ni povsem nujno, da moramo imeti vse, kar je značilno za velike družbe, marveč bi se morali odločiti, kaj je za nas najoptimalnejše, prednostno in posledično dosti bolj koristno. Tako pa se igramo z vzdrževanjem relativno velike količine dokaj dragih mehanizmov, plačanih z denarjem, ki ga država prejema od nas, davkoplačevalcev. In če naj hkrati plačujemo še notranji in zunanji javni dolg, potem se seveda ne moremo upreti razmišljanju, kaj nam

država da za vse tisto, za kar jo plačujemo, ko je vse dražja, bolj ko smo revni in manj ko imamo.

Zato bi bilo treba razmišljati ne le, koliko kaj stane, ampak tudi kaj poceniti, kaj odpraviti, kaj spremeniti itd., pa tudi kako bolje, hitreje, učinkoviteje in predvsem smotrneje delati. Delati tudi v kriminalni in kaznovalni politiki, in to na način, da bi bilo manj zavrženih ovadb, manj zavrnilnih in oprostilnih sodb, da bi se bolj lotevali postopkov, ki peljejo k rezultatu, ali da bi koncipirali takšne načine obravnavanja deviantnih zadev, ki kot »odvrnitev« (diversion) omogoča procesirati družbeno manj nevarne in manj pomembne zadeve oziroma deviante, blažje oblike odklonskosti in dopušča preprostejše in predvsem nejuridizirano odškodnino žrtvam kaznivih dejanj, za njihovo povračilo, nadomestilo, restitucijo in za ustvarjanje primernih pomiritev, ki ne peljejo k obnavljanju konfliktnosti med ljudmi. Skratka: racionalizacija in ekonomizacija nadzоровanja bi morali biti vključeni tudi v ureditev nadzоровanja ob pomislekih, kakšna je lahko največja uspešnost pri določenih izdatkih oziroma ob kakšnih izdatkih je vendarle pričakovati prav določeno učinkovitost. To gotovo pelje k prelamljanju stare miselnosti, da nadzоровanja ni mogoče ekonomizirati, toda ta se začne že pri regulacijah, tem pa navadno nikoli ni mar, koliko kaj stane.

Upadanje družbene discipline (tudi morale) in novi nadzorni mehanizmi

Naraščanje deviantnosti, pretežno za družbo najneprijetnejših vrst, upadanje morale, razpadanje večerajšnjih vrednot, ki jih ni mogoče nadomestiti z ustreznimi novimi, novi pogledi na razvoj prihodnosti, družbena dezorganizacija in anomičnost itd., vključno z ogroženim konformizmom, do katerega nujno prihaja z globalnimi družbenimi spremembami, so privedli do položaja, da tradicionalni nadzorni mehanizmi iz prejšnje države ne zagotavljajo edino možnega in zaupanja vrednega »nadzоровanja«, zaradi česar je bilo ustanovljenih nekaj inštitucij, od varuha človekovih pravic, računskega sodišča, agencije za plačilni promet, nadziranje in informiranje raznih parlamentarnih preiskovalnih komisij itd., delovnih in socialnih sodišč itd. kot organov države, hkrati ko si je tudi predsednik vlade omislil nekakšen svoj nadzorni mehanizem, t. i. VOX. Prav tako smo izredno okrepili policijo (tudi vojsko), vojski izročili narodno zaščito (kar je še vprašljivo), zastavili različne ravni sodišč (okrajna, okrožna – ki naj bi jih bilo kar 11, višje, vrhovno in še ustavno) in temu primerno organizirali državnega tožilca itd., pri čemer je treba razmišljati tudi o vlogi organa za kaznovanje prekrškov in prav tako tudi domisliti, kaj z družbenim pravobranilcem samoupravljanja, ki ga ob koncu leta 1993 ni imelo kar 42 občin itd. Obenem ugotavljajo, da bi morali imeti tudi varuha potrošnikov. Obveščevalne dejavnosti znova prihajajo v središče slovenske pozornosti tudi zaradi morebitnega zlorabljanja in prilaščanja za kakšne posebne strankarske ali politične namene.

Računska sodišča, parlamentarne preiskovalne komisije in varuha imajo tudi drugod. Toda mnoge nadzorstvene inštitucije vzbujajo pozornost in pomisleke ne nazadnje tudi zaradi izvajanja svojih nalog. Normalno je pri njih v začetku pričakovati določeno zaletavost, nesposobnost, neustreznost, diletantizem, odtekanje podatkov, manipulacije, strankarsko vplivanje, intervencije itd., zlasti v povezavi z reševanjem pomembnih družbenih problemov. Če se ti novi mehanizmi v Sloveniji vključujejo v regularno državno nadzоровanje, celo s pooblastili pravosodnih organov (Zakon o parlamentarni preiskavi penalizira v zvezi s tem celo tri kazniva

dejanja s kaznijo zapora do enega leta), je gotovo dosti bolj problematičen sistem za »razbijanje birokratizma v državni upravi, ki naj bi reševal zaplete z državno birokracijo« (Pušenjak, Delo, 16/2–1994, str. 2). VOX je gotovo treba dojemati z vidika vzgojnega pomena pri legitimiziranju določene ravni ovaduštva, ki ga ponekod, če privede do odkritja storilca kaznivega dejanja, celo nagrajujejo. To izhaja iz programa Crime Stop, Crime Solvers, Crime Line, Secret Witness itd., ki se širijo v Crime Stoppers International s svojim članstvom v ZDA, Kanadi, Veliki Britaniji, Novi Zelandiji, Avstraliji itd. Toda to je nekaj drugega. Pri nas pa *uvajamo neki vzporedni sistem*, ki ni naperjen toliko zoper deviantni svet, ampak *zoper legitimno državno organiziranost*, ki bi sama v sebi morala najti toliko moči, da bi ustrezno delovala. Zato VOX ni posebno v prid »pravni državi«, hkrati vzbuja vtis, da je nastal kot protiutež strankarskega protikorupcijskega gibanja in strašilo zoper počasnost raznih postopkov.

Obhajanje državnih inštitucij in reševanje problemov in discipliniranje mimo sistema

Svet že od nekdaj rešuje večino vedenjskih vprašanj mimo države in brez njenega posredovanja, vplivanja in sankcij. Kajti država s svojimi organizmi na podlagi prava deli predvsem pravico. Nje ne zanimajo čustva. Še ustvarjena škoda ji dostikrat pomeni mnogo, zlasti če se pokaže, da bodo zaradi njenega ugotavljanja postopki dolgotrajni. Zato pušča oškodovancem, da pridejo do svoje pravice po drugi, čeprav civilni poti. Toda različne možnosti povračila škode, nadomestila itd., kar omogočajo tudi pravne ureditve, kažejo, da se *država polagoma od pozornosti storilcu vendarle obrača tudi k žrtvi*. Pri nas se še ne moremo pohvaliti s skrbjo za oškodovance niti ne z visoko stopnjo poštenosti in morale, ker so razmere takšne, da spodbujajo pohlep, pridobitništvo, brezobzirnost in različne nezakovitosti, hkrati ko živimo v času, ko je lažje obogateti tudi v zvezi z razmerami, ki spreminjajo družbenopolitično ureditev s procesi, kot so lastninjenje, denacionalizacija, stečajni itd.

Ker gre hkrati za čas, ki ustvarja velike afere, omogoča neustrezno reagiranje zoper pojave in ljudi, pogojuje nezaupanje ne le do oblasti in namenov posameznih strank ali politikov, marveč *generira tudi strah pred legitimnim državnim nadzorstvom*, od policije, tožilstev in sodišč. Pojavljajo se ne le neupoštevanje inštitucij, marveč tudi različne možnosti njihovega obhajanja, če ne izrabljanja zaradi kakšnih posebnih motivacij. To pa zahteva tako organizacijske kot kadrovske spremembe, celo od vlade navzdol.

Nezaupanje do obstoječega nadzorstvenega sistema in njegovih podsistemov se kaže že pri predsedniku vlade z njegovo institucijo ovajanja posledic birokratizma države, kar je gotovo slabo zanjo. Ustvarja tudi različna gibanja, kot so npr.: civilna pobuda (takšna ali drugačna), protikorupcijska gibanja ali zamisli o ligi kot nadstrankarski organizaciji, ki naj vpliva na parlament, da bo upošteval določene strankarske pobude itd. Prav tako nastajajo neke druge oblike ustvarjanja pritiskov, ki v imenu prav določenih skupin dele svoje nauke in poglede in izvajajo celo določeno diferenciacijo, kot npr. s »podpiranjem vseh tistih v SDK, tožilstvu in pravosodju, ki pa se vendar trudijo za spoštovanje zakonitosti in poštenja v poslih« (Delo, 15/3–1994, str. 2) itd. Gotovo je treba upoštevati civilne pobude, državljanske zahteve, stališča verskih organizacij, skupin ljudi, tja do ustvarjanja različnih oblik pritiskov, toda nikakor *ne kaže razločevati ljudi in podpirati samo nekatere*

ter diskreditirati druge. Kajti vsaka diferenciacija pelje k določeni diskriminaciji, ki se z vsemi svojimi negativnimi posledicami začne kazati kdaj kasneje. Najbrž ne kaže uveljavljati možnosti nekih »kulturnih revolucij«, uvajati »poulične demokracije«, vplivati samo na izbrane somišljenike, prepričevati prepričane itd. za rušenje sistema, marveč ustvarjati in usposabljeni obstoječo zakonito ureditev za reševanje tekočih težav, ne sesuvati, kar imamo, marveč popravljati tisto, kar je.

Sodelovanje javnosti ali populizem

Sodobne države ali družbe spuščajo pred koncem drugega tisočletja *družbeno nadzorovanje* navzdol tako, da *postaja*, kot je že ugotovil Michel Foucault, *čedalje bolj kapilarno*. To je gotovo posledica različnosti in neobvladljivosti človekovega vedenja, ki je zaradi oblik deviantnosti čedalje večji problem in ovira za vzdrževanje potrebnega sožitja ne le med ljudmi, ampak tudi med njimi in državo ter njenimi legitimnimi mehanizmi nadzorstva. Poleg tega se z različnimi socialnopsihološko preračunanimi ukrepi *skuša* zlasti *država približevati ljudem in premagovati svojo odtujenost od njih*, ker se zaveda, da je zaupanje javnosti ena izmed ključnih okoliščin, da bi tudi zagotavljanje javnega reda in miru postalo manj težavno in problematično. Zato mora »dvigovanje glave« zoper nemir, nečednosti, korupcijo, kriminal itd. nedvomno upoštevati vsakdo, ki v družbeni skupnosti ne glede na ravni odgovarja za določeno področje nadzorovanja. Brez sodelovanja javnosti, torej ljudi zunaj in mimo države, ni mogoče pričakovati izboljšanja razmer in javnost se mora v marsikaterih pogledih tudi organizirati, soglašati ter motivirati za določene, ne nazadnje tudi nadzorne dejavnosti ali vsaj njena posamezna opravila.

Če smo bili v Jugoslaviji navajeni, da nam »samozaščitno ideologijo« ponujata predvsem država in politika, *nas danes k nekakšnemu samovarovanju, budnosti, previdnosti, poštenosti* itd. vabijo predvsem *prav določeni nedržavni dejavniki*, ki so v prenekaterih primerih motivirani tudi z drugimi nameni, ki je lahko »prevenčija deviacij« stranski proizvod ali vzporedno delovanje ob doseganju svojih ciljev. V zvezi s tem nastajajo razni populizmi, ki spodbujajo prav določene, pogosto nižje sloje, ljudi s prav določeno politično usmeritvijo, skupine na podlagi »krščanskega etosa« ali kristjane ipd. Kakor koli so tovrstna prizadevanja sprejemljiva, če jih navdihujejo cilji, h katerim jih vabijo – toda če nosijo v sebi kali izključevanja nekaterih in vključevanja samo prav določenih in izbranih po drugačnih merilih, kot so tista, ki so za preprečevanje deviacij potrebna, potem gre gotovo za diskriminacijo, za ločevanje »drugačnih in različnih«, če ne kar za vabilo na ekstremizem, ki je tudi za samovarovanje posameznika vprašljiv, saj se mu lahko vzbujajo pomisleki o nevarnostih čisto druge, kot jih je treba dejansko iskati.

Poleg trihotomije nadzorovanja se danes zlasti v kriminologiji ponuja *izreden pomen »samonadzora« kot četrta dimenzija nadzorstva*, ki je od vseh nadzornih mehanizmov najpomembnejši, kajti za katero koli deviacijo nosi vsakdo ključ sam v sebi in to je osrednjega pomena za oblikovanje morale. Zato je vedenjska korektnost vsakega izmed nas prispevek h globalnemu miru, varstvu in »poštenosti« – pa čeprav se sliši še tako preprosto. Toda na to danes pri nas opozarjajo samo na prav določeni strani politične mavrice.

Obravnavanje vedenja ni le pravnoformalno odzivanje, marveč je neštetokrat tudi čustveno odzivanje, zlasti če gre za razmerje med storilcem in oškodovancem. Država deli »pravico« in se ne ozira na čustvenost, zato je ni v reševanju spora med »kazensko dvojico«. Tudi pogledi na deviante – storilce se spreminjajo in jih v posameznih fazah preteklosti v teoriji označujejo s štirimi R (revenge, restraint, reformation in reintegration). Prek razvojnih poti smo torej od maščevanja nekoč, prek prisiljevanja in spreminjanja pri ravnanju z devianti prišli v obdobje ponovnega vključevanja. Ali drugače povedano: namesto da bi deviante izključevali iz družbene skupnosti, ne nazadnje tudi s stigmatizacijo in prestajanjem kazni v zaporih, naj bi jih raje vključevali. To so seveda globalna izhodišča kriminalne politike sodobnega družbenega varstva, ki jim jih po svetu različno uspeva uresničevati, pogosto preveč *odvisno od družbenopolitičnih razmer in pogledov na deviacije in kriminalni svet*.

Z novo državo smo v tem pogledu prišli v obdobje nekakšne teoretične praznine in pragmatičnega reševanja tistega, kar je nujno. Ker *nimamo koncepta kriminalne politike ali politike upravljanja deviantnosti*, se dogajajo politični pritiski na pravosodje in nezaupanje vanj. Zato upotavljamo: tekmovanje in nasprotovanje nadzorstvenih mehanizmov med seboj; polemike, komu naj odgovarja državni tožilec; nezaupanje v policijo in njeno sposobnost odkrivanja in razkrivanja gospodarskih afer; vnaprejšnje zavzemanje stališč, še preden so zadeve razčiščene; obveščevalne dejavnosti se zlorablajo za medsebojna obračunavanja, če ne kar za zasebniško doseganje morda celo političnih ciljev; veliko število zadev se od začetka prek obravnavanja vsako leto tako razblini, da je treba ugotoviti, da mnoge »stvari tečejo v prazno«, kar izjemno veliko stane, in nadzorni mehanizmi ustvarjajo ogromno škodo, ne da bi kdo za to odgovarjal itd. Ekonomsko gledanje na »nadzorovanje« bi pokazalo, da je to *najbolj zgubarsko podjetje, ki ga vzdržujemo samo zato, da ga imamo, ker imamo že državo*. Zato je »nadzorovanje« dvakrat zlorabljeno, ker prek njega ustvarjamo škodo in premalo koristi in ker se pogosto uporablja za neupravičeno (državno) nasilje nad ljudmi in ustvarja nezadovoljstvo tako ljudi kot politikov. Od tod pritiski različnih vrst: za drugačno regulacijo, za reformo nadzora, za boljše plačilo policistov, sodnikov itd., za višje standarde, za drugačno etiko poklicev in sploh za boljšo državo, ki te nadzorne mehanizme vzdržuje. Zato bi lahko Lacassagnevo izhodišče o kriminalu spremenili v temu pisanju primerno trditev »kakšna država – takšen nadzor«.

Toda nikjer na svetu niso zadovoljni ne z državo in ne s policijo in ne s (kazenskim) pravosodjem. Zato je tudi zaupanje v »pravičnost« zelo relativizirano. Javnomenjske ankete pri nas pa kažejo, da je tega zaupanja čedalje manj.

Potrebujemo dolgoročnejšo »politiko nadzorovanja«

Če je raven »nadzorovanja« izraz nevarnosti in obsega deviacije, potem bi morali ugotoviti, da pri nas oboje narašča, kar je gotovo *neprijetno za razvoj demokracije*. Ker je v zadnjih letih več zlasti nevarnejših in za družbo škodljivejših deviacij in ker se zlasti država širi s svojimi nadzornimi mehanizmi, potrebujemo določeno vizijo ravnanja z obema – tako z deviantnostjo kot z nadzorstvom države, in ne le te. Tudi drugih možnosti ne bi smeli prezreti, zlasti pa ne nedržavnih in raznih paradržavnih nadzornih mehanizmov, ki naj bi jih vključevali

v ustrezne strategije. Toda strategije so lahko represivne in preventivne. Zato bi morali vedeti, kaj komu in koliko, da ne bo več škode kot koristi, kajti od same države ni mogoče veliko pričakovati, več je treba dati možnosti nedržavnim, toda ustrezno vodenim nadzornim mehanizmom, predvsem v okoljih, kjer deviantnost nastaja. S tem pa ni rečeno, da države ne potrebujemo. Nasprotno, le-ta mora nastopati s svojimi za sodobno družbo pričakovanimi vlogami in včasih tudi kot servis, ne nazadnje tudi za različne oblike državljskega samovarovanja, kakršnega koli namensko spodbujenega in vodenega preprečevanja in usposabljanja posameznikov za udeležbo v raznih akcijskih programih itd., toda brez politizacije. Kajti zgodovina nenehno dokazuje, da je politizacija »nadzorovanja« vedno usodna napaka, ki ne pelje k pravim ciljem omejevanja in zatiranja deviacij. Zato morajo kakršni koli nadzorni mehanizmi ostajati na ravni stroke, nepolitizirani in zlasti če so državni, morajo biti visoko profesionalizirani.

Če upoštevamo ustrezna spoznanja nadzorne stroke, so v Sloveniji razmere, ki jih imenujejo »net widening« ali razširjanje nadzornega sistema. Ta terja vedno večje naložbe za svoje delovanje. Toda več ko imamo nadzornih organov in nadzorovalcev, več je nadzorovanih in več ko je nadzorovanih, več deviantov je pričakovati in več odkritih deviantov zahteva spet več nadzornih mehanizmov in tako se gibljemo v začaranem krogu, ki mu ni videti konca in ne rešitve. Zato potrebujemo gotovo neko perspektivo z ustreznimi strategijami in poleg države tudi možnosti različnega neinstitucionalnega in nedržavnega obravnavanja deviacij, razne alternative za nerepresivno ravnanje z ljudmi, preprečevalne programe, inštitucije za pomirjanje, poravnavanje, pa za rehabilitacijo in resocializacijo (čeprav večinoma vanju nikjer po svetu ne verujejo več), za pomoč in odškodovanje in različne možnosti nepravnega reševanja konfliktov itd., kar bi morda sčasoma privedlo tudi do kakšnih dekriminalizacij ali depenalizacij, če si že ne moremo obetati nasprotnega procesa, to je »net narrowing« oziroma zoževanja nadzorovanja in kakšnega prednostnega obravnavanja zadev, spodbujenega od dogovorjene politike, pregona pomembnejših dogodkov, vendar ne po kakšnih ložah, ligah ali lobijih oziroma strankarskih interesih ali zaradi zagnanosti verskih skrbnikov ipd., ki utegnejo pri kriminalni prevenciji kot nadzorovanju morebiti ustvariti več škode kot koristi.

Koncept družbenega nadzorovanja, tako represivnega kot preprečevalnega, si je treba torej zamisliti v okviru politike vodenja slovenske države in ne dovoljevati parcializacije in voluntarizma, politizacije in vmešavanja, odvisno od trenutnih koristi za tega ali onega.